

вигляді індивідуальних властивостей особистості, які є суб'єктивними умовами успішного здійснення певного виду діяльності.

Список посилань

- Предборська, І. (2006) Філософські обриси сучасної освіти: монографія. Суми: ВТД «Університетська книга».
- Філософський енциклопедичний словник. (2002). Київ: Абрис.
- Сурмин, Ю. П. (2002). Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода. Киев: Центр инноваций и развития.
- Гончаренко, С. (2006). Про цілісність педагогічного процесу: методологічний аспект. Педагогіка і психологія професійної освіти, 6, 7–18.
- Кремень, В. Г. (Ред.). (2021). Енциклопедія освіти. 2-ге вид., доп. та пер. Київ: Юрінком Інтер
- Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів. (2009). Харків: Школа.
- Ягупов, В. В. (2003). Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Либідь.

УДК377-051:005.336.2

Ірина Мося',

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах Інституту професійної освіти НАПН України, <https://orcid.org/0000-0001-7641-3352>, e-mail: mosyaira@ukr.net

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ

Анотація. У статті аналізуються особливості екологізації освітнього процесу у коледжах, висвітлюється роль викладачів фахових дисциплін в екологічній підготовці фахових молодших бакалаврів. Наводиться методика екологізації змісту фахових дисциплін, характеризуються методи і форми розвитку екологічної компетентності педагогічних працівників. Робиться висновок про

необхідність безперервного, системного опанування викладачами коледжів новітніми екологічними знаннями.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологізація, освітній процес, викладач, фаховий коледж.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF THE TEACHER OF THE VOCATIONAL COLLEGE

Irina Mosya,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Research Fellow of the Laboratory of Scientific and Methodological Support for Specialists Training at Colleges and Technical Schools of the Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine

Abstract. The article analyzes the peculiarities of environmentalization of the educational process in colleges, highlights the role of teachers of professional disciplines in the ecological training of professional junior bachelors. The method of environmentalization of the content of professional disciplines is presented, the methods and forms of development of ecological competence of pedagogical workers are characterized. A conclusion is made about the need for continuous, systematic acquisition of the latest environmental knowledge by college teachers.

Key words: environmental competence, environmentalization, educational process, teacher, professional college.

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (б. д.) вказано, що підвищення екологічної компетентності та професійна підготовка майбутніх фахівців забезпечується загальною обов'язковою комплексною освітою у сфері охорони навколишнього природного середовища. Вказується, що екологічні знання є невід'ємною кваліфікаційною вимогою для всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів та призводить до впливу на довкілля. Ці положення безпосередньо стосуються усього загалу викладачів коледжу: кожний викладач, задіяний до освітньо-професійної програми, має інструментами своєї дисципліни цілеспрямовано готувати студентів до ефективного розв'язання професійно-екологічних ситуацій у майбутньому.

Натомість педагогічною наукою дотепер не обґрунтовано реальних концепцій, принципів, правил і умов продуктивної

екологічної підготовки студентів фахових коледжів; поки-що викладачі фахових дисциплін не приділяють належної уваги аспектам екологізації їх змісту. При розробленні дипломних, курсових робіт студенти практично не висвітлюють екологічні питання, рідко виконують проекти на екологічну тематику. Наразі розв'язання проблеми якісної екологічної освіти, а, відтак, і належної професійно-екологічної підготовки фахових молодших бакалаврів прямо залежить, на нашу думку, від того, який внесок у формування екологічного мислення, екологічної свідомості та поведінки студентів вносить кожний педагогічний працівник коледжу.

Теоретико-методологічним базисом розв'язання проблеми цілеспрямованого розвитку екологічної компетентності викладачів фахових коледжів визначено праці таких учених, як: М. Білянська, В. Боголюбов, О. Вернік, С. Дерябо, І. Коренева, В. Карамушка, Л. Курняк, Л. Лук'янова, О. Матеюк, О. Паламарчук, В. Панов, Н. Пустовіт, Л. Руденко, С. Рудишин, Т. Саєнко, Г. Філіпчук, Ю. Швалб, С. Шмалей, В. Ясвін та ін.

Мета дослідження – висвітлити особливості екологізації освітнього процесу у фаховому коледжі, розкрити методичні засади розвитку екологічної компетентності викладачів професійно-практичних дисциплін для підвищення якості екологічної підготовки фахових молодших бакалаврів.

Процес цілеспрямованого розвитку екологічної компетентності викладачів є складним, суперечливим і багатоетапним. Складність, насамперед, у тому, що в нашому суспільстві дотепер екологія, охорона навколишнього середовища, розвиток екологічної культури населення розглядаються з позицій меншовартості. Серед екологічних проблем, які однаково турбують громадян Європейського Союзу та України – це зростання кількості відходів, скорочення популяцій та вимирання видів, сільськогосподарське забруднення, брак питної води, забруднення річок та озер. Водночас, спостерігаються й значні відмінності у сприйнятті найбільш важливих проблем та з окремих питань екології. Зокрема, найбільша екологічна проблема, на думку громадян ЄС, – це зміна клімату (51%). В Україні ще не дійшли до розуміння цієї проблеми: жодна країна ЄС не має такого низького показника щодо важливості зміни клімату як Україна. Найнижчі показники з цього питання в ЄС мають наші найближчі сусіди – Чехія (23%), Словаччина (28%), найвищі – у розвинених країнах: Данії (70%) та Швеції (68%). Для України найважливішою проблемою є часті посухи та повені, в той час як в ЄС цей показник не дуже високий – 25%. Суттєво відрізняють Україну та ЄС і сприйняття суспільством

таких важливих екологічних проблем, як забруднення повітря та шумове забруднення (Екологічний портрет громадянина України, 2008). Вказані екологічні проблеми об'єктивно існують в кожній країні, проте їх актуалізація суттєво залежить від поінформованості населення. Щодо забруднення повітря, то громадяни України не відзначають цю проблему як важливу, не надають атмосферному забрудненню суттєвого значення.

Щоб змінити ситуацію на краще слід, на нашу думку, суттєво активізувати екологічну підготовку фахівців у закладах професійної освіти. Зауважимо, що екологічна підготовка фахівців у коледжах – пролонгований перманентний процес розвитку екологічної компетентності студентів, який здійснюється на основі принципів гуманізації, цілісності, прогностичності, компенсаційності, міждисциплінарності, системності і наступності (Рулевська, 2021). Природно, ефективність екологізації освітнього процесу у коледжі прямо залежить від екологічної компетентності викладачів, зокрема фахових дисциплін.

Вважаємо за доцільне визначитися із сутністю поняття «екологічна компетентність». Відмітимо, що як результат, і водночас як показник якості екологічної освіти розглядає екологічну компетентність О. Джам. Учена справедливо вказує, що «Формування екологічної компетентності громадян є одним з найголовніших завдань освіти сталого розвитку. Екологічна компетентність дає змогу сучасній особистості відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку. Тому екологічна освіта потребує особливої уваги. Оскільки збалансованість є результатом узгодження економічного і соціального розвитку суспільства та збереженням довкілля, однією з важливих тенденцій у екологічній складовій є формування у громадянина здатності приймати рішення і діяти в інтересах сталості і збереження довкілля» (Джам, 2006, с. 105). Отже, екологічну компетентність варто розуміти, як: здатність особистості приймати природобезпечні рішення і діяти без шкоди для довкілля; здатність виявляти екологічну культуру у «зоні своєї відповідальності»; характеристику, що надає змогу викладачеві відповідально врегульовувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення власних потреб принципам сталого розвитку; здатність педагога до ситуативної діяльності у природному оточенні (Дуля, 2015).

Тому, щоб ефективно здійснювати екологічне просвітництво, екологічне виховання студентів педагогічний працівник має бути екологічно компетентним, володіти розвинутими екологічним

мисленням та екологічною свідомістю, повсякчас дотримуватися правил екологічної етики. Результати аналізу сучасного освітнього процесу коледжу переконують, що викладач фахових дисциплін має глибоко знати: вимоги до проектування та організації екологічного освітнього середовища; стратегії, методи, прийоми екологічно орієнтованого навчання студентів; моделі екологізації фахових дисциплін; інноваційні методики і технології екологічної освіти студентів; методи і форми сучасного екологічного виховання студентів; методологію виконання наукових досліджень на екологічну тематику; уміти: відбирати і структурувати зміст фахової дисципліни задля її екологізації; визначати найбільш доцільні методи, форми, технології опанування студентами інформацією екологічного характеру; застосовувати сучасні засоби навчання для формування професійно-екологічних знань студентів; розробляти навчальні завдання студентам з фахової дисципліни, орієнтовані на розвиток екологічного мислення студентів; застосовувати інноваційні методи виховної роботи щодо формування екологічної свідомості студентів; проводити бінарні навчальні заняття (лекції, семінари), поєднуючи професійно-екологічні цілі навчання студентів; керувати науково-дослідною (зокрема, проектною) діяльністю студентів щодо розв'язання регіональних екологічних проблем; стимулювати студентів активно використовувати отримані екологічні знання в повсякденному житті, майбутній професійній діяльності.

Слід зазначити, що серед напрямів екологізації освітнього процесу у фаховому коледжі основними є: безпосередня екологізація навчальних дисциплін (введення у зміст фахових дисциплін необхідних аспектів з охорони природного середовища); планування у змісті дипломних, курсових проектів, курсових робіт окремих розділів, присвячених охороні навколишнього середовища; введення до програм навчально-виробничих практик розділів екологічного змісту (Саєнко, 2021); залучення викладачів фахових дисциплін, студентів до науково-дослідної роботи з проблем охорони навколишнього середовища; активізація екологічного виховання студентів; цілеспрямований розвиток екологічної компетентності викладачів у міжкурсовий період підвищення кваліфікації.

Серед розмаїття заходів щодо екологізації освітнього простору фахового коледжу вкрай важливим (і, на нашу думку, головним) є екологізація фахових дисциплін. Методика екологізації фахової дисципліни передбачає послідовне виконання завдань 6 етапів (Рулевська, 2021; Саєнко, 2021), зокрема: 1) відбір екологічних понять, фактів, прикладів та ін., що мають інтегруватися у зміст фахової

дисципліни; 2) аналіз розділів, тем, питань програми фахової дисципліни на предмет екологізації її змісту; 3) узгодження змісту тем фахової дисципліни з відібраними екологічними компонентами (блоками); 4) включення екологічного матеріалу у вигляді понять фактів, прикладів, явищ, теорій до змісту розділів, тем, питань навчальної програми фахової дисципліни; 5) апробація, корегування екологічно орієнтованого змісту окремих тем, розділів (модулів); 6) затвердження навчальної програми екологізованої фахової дисципліни.

На основі такої аналітичної поетапної діяльності викладач ніби насичує зміст матеріалом екологічного характеру без порушення логіки і системи викладання фахової дисципліни. Після перевірки на практиці «екологічно модернізованих» тем за потреби коригується зміст та затверджується навчальна програма екологізованої фахової дисципліни.

Інтеграція екологічних і фахових знань є умовою необхідною, але не достатньою для екологізації освітнього процесу фахового коледжу. Задля ефективного опанування студентами змісту екологізованих курсів, подальшого розвитку їх екологічного мислення, екологічної свідомості, умінь раціонального природокористування, навичок еколого-безпечної професійної діяльності, необхідно суттєво активізувати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів фахової передвищої освіти. Це досягається засобами інтерактивних педагогічних технологій, характерними елементами яких є (Пошетун, 2007): конкретно, заздалегідь сплановані очікувані освітні результати; структурований зміст навчання задля його опанування студентами у взаємодії та спілкуванні; окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють освітні процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів і оцінити навчальні досягнення студентів. В умовах інтерактивного навчання (інтеракція – від англійського *Inter* – взаємний, *act* – діяти, здатний до взаємодії, діалогу) викладач не домінує над студентами, перебуває з ними в режимі бесіди, діалогу; організовує співпрацю у малих групах, консулює, допомагає, спрямовує, координує спільну організацію освітнього процесу. Найчастіше застосовують інтерактивні технології кооперативного навчання («Робота в парах», «Ротаційні трійки», «Акваріум», «Робота в малих групах», «Карусель» тощо); технології колективно-групового навчання («Мозковий штурм», «Аналіз ситуації», «Навчаючи вчуть», «Мікрофон» та ін.); технології ситуативного моделювання («Навчальна ділова гра»; «Розігрування ролей»; «Ігрове проєктування» тощо); технології опрацювання дискусійних питань («Дебати»; «Займи позицію»; «Неперервна шкала думок»; «Оцінювальна дискусія» тощо);

дидактичні ігри «Космічний м'яч»; «Пікнік короїдів»; «Павутина зв'язків»; «Чим був? Чим стане?»; «Знайди подібне»; «Сталість чи руйнація?» (Коренева, 2019).

Наостанок зазначимо, що опанування викладачами коледжу новими екологічними знаннями й уміннями має здійснюватися неперервно, зокрема і в міжкурсовий період підвищення кваліфікації. Екологічні знання постійно оновлюються, з'являються новітні екологічні галузі – екологічний менеджмент, психоекологія, етнічна екологія, урбогекологія, радіоекологія та ін. Тому для продуктивного розвитку екологічної компетентності викладачів у кожному коледжі має функціонувати дієва педагогічна система, що поєднує напрями, форми, засоби, стратегії формальної, неформальної та інформальної освіти в єдиний технологічний конструкт. Зазначені аспекти визначаємо перспективами наших подальших розвідок.

Список посилань

- Про охорону навколишнього природного середовища. (б. д.). Офіційний вебпортал парламенту України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
- Екологічний портрет громадянина України: порівняння з ЄС та рекомендації. (2008).
- Рулевська, Т. (2021). Педагогічні умови розвитку екологічної культури майбутніх фахівців морського і річкового транспорту у коледжах. *Professional Pedagogics*, 2(23), 87–94. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.87-94>
- Джам, О. А. (2006). Екологічна компетентність як показник якості екологічної освіти та екологічної безпеки у системі принципів і стратегій сталого розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Екологія*, (14), 102–105.
- Дуля, А. (2015). Дидактичні засади формування екологічної компетентності у випускників вищих навчальних закладів морського профілю. *Людинознавчі студії. Серія : Педагогіка*, 1(33), 19–30.
- Саєнко, Ю. (2021). Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін.
- Пометун, О. (2007). *Енциклопедія інтерактивного навчання*. СПД Кулінічев.
- Коренева, І. (2019). Система підготовки майбутніх учителів біології до реалізації функцій освіти для сталого розвитку. *Вінниченко М. Д.*